Scientific quarterly (scientific-research article) of Islamic world political research.
Vol. 12, No. 1, Spring 2022, 107-131
DOI: 10.21859/priw-120105

Analysis of security issues on the failure of the Iraqi Kurdistan Region referendum in 2016

Hassan Sobhani[1], Hasan Shafee[2], Rahmat Hajmineh[3]

Date of Received: 2021/10/20 **Date of Acceptance**:2022/02/26

Abstract

In the "Chaldaran" war (1514 AD), a large part of Iranian Kurdistan was separated and added to the Ottoman state. The fall and disintegration of the Ottoman Empire in the First World War caused the division of the Ottoman lands, including the Kurdish regions. After that, the libertarian and nationalist motivations imitating the Europeans and the intervention of great powers, including England, prompted the Kurds to propose the formation of an independent Kurdish state to distinguish themselves from others. The Kurds are the largest group without an independent state, claiming a population of 50 million. The majority of this population lives in the four countries of Iran, Turkey, Syria and Iraq, which independence and secession in one fabric can encourage the Kurds of other countries to follow it.

The question we are facing is why the Kurds of Iraq have not succeeded in gaining independence, despite the conditions for independence and their efforts? And why did they fail in the referendum of 2016 when they had the best chance for independence? The research method is descriptive-analytical and using bibliographic tools and internet documents.

Keywords: Kurdistan region of Iraq, security interdependence, Kurdish independence, referendum, Iran, Turkey, Syria, Iraq

1. Doctoral student of International Relations, Department of International Relations, Islamic Azad University, North Tehran Branch, Tehran, Iran. sobhani.mail48@gmail.com

2. Visiting Assistant Professor, Department of International Relations, Islamic Azad University, North Tehran Branch, Tehran, Iran(responsible Author) , hassanshafiee362@gmail.com

3. Assistant Professor of International Relations, Department of Communication and Social Sciences, East Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. r.hajimineh@gmail.com

Copyright © 2018, This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/ or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA...

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.1.5.0]

[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.1.5.0]
[Downloaded from priw.ir on 2026-11-23]

پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، انجمن مطالعات جهان اسلام
فصلنامه علمی (مقاله علمی - پژوهشی) پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، سال دوازدهم، شماره اول، بهار ۱۴۰۱، صص ۱۳۱ - ۱۰۷

DOI: ۱۰.۲۱۸۵۹/priw-۱۲۰۱۰۵

تحلیل مسائل امنیتی بر شکست همه پرسی اقلیم کردستان عراق در سال ۱۳۹۶

حسن سبحانی[۱]
حسن شفیعی[۲]
رحمت حاجی مینه[۳]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۷/۲۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۰۷

چکیده

در جنگ»چالدران» (۱۵۱۴ م)، قسمت بزرگی از کردستان ایران جدا و به دولت عثمانی اضافه شد. سقوط و تجزیه امپراطوری عثمانی در جنگ جهانی اول، موجب تقسیم سرزمین‌های عثمانی از جمله مناطق کردنشین شد. پس از آن انگیزه‌های آزادی خواهانه و ناسیونالیستی به تقلید از اروپائیان و دخالت قدرت‌های بزرگ از جمله انگلیس، کردها را بر آن داشت تا برای متمایز ساختن خود از دیگران تشکیل یک دولت مستقل کردی را مطرح نمایند. کردها بزرگ‌ترین گروه، بدون کشوری مستقل می‌باشند که ادعا می‌نمایند، جمعیتی معادل ۵۰ میلیون نفر را شامل می‌شوند. اکثریت این جمعیت در چهار کشور ایران، ترکیه، سوریه و عراق ساکن هستند که استقلال و تجزیه در یک پارچه، می‌تواند کردهای سایر کشورها را به پیروی از آن تشویق نماید.

سوالی که با آن مواجه می‌باشیم این است که چرا کردهای عراق، علی رغم فراهم بودن شرایط استقلال و تلاش آن‌ها تاکنون موفق به کسب استقلال نشده‌اند؟ و چرا در همه پرسی سال ۱۳۹۶ که بیشترینشانس را برای استقلال داشتند ناکام ماندند؟ روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و استفاده از ابزار کتابخته ای و اسناد اینترنتی می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: اقلیم کردستان عراق، وابستگی متقابل امنیتی، استقلال طلبی کردها، همه پرسی، ایران، ترکیه، سوریه، عراق.

۱. دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، گروه روابط بین‌الملل ،دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران، ایران.
sobhani.mail48@gmail.com

۲. استادیار مدعو گروه روابط بین‌الملل ، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران(نویسنده مسئول).
hassanshafiee362@gmail.com

۳. استادیار روابط بین الملل، گروه ارتباطات وعلوم اجتماعی، واحدتهران شرق، دانشگاه آزاداسلامی، تهران، ایران.
r.hajimineh@gmail.com

Copyright © 2018, This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material for any purpose

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.1.5.0]

۱. مقدمه

کردهای عراق بعد از شکست عثمانی، سودای خودمختاری و جدایی طلبی را در سر پروراندند. این جدایی طلبی در سال ۱۹۹۱ با اعلام، منطقه پرواز ممنوع، گام‌های اساسی را برداشت. بدنبال سقوط صدام (۲۰۰۳ م)، با توجه به ضعف دولت مرکزی و حمایت کردها از سوی ایران و آمریکا، کردها علاوه بر به رسمیت شناخته شدن بعنوان حکومت فدرال، زبان کردی را بعنوان دومین زبان معرفی و با تخصیص بودجه ۱۷ درصدی برای اقلیم، مناطق مورد ادعای خود، از جمله منطقه نفت خیز کرکوک (قدس کردهای عراق)،[۱] که نفت آن قادر به تأمین اقتصاد یک کشور است را تحت عنوان ماده (۱۴۰)[۲] تصویب نموده و روز به روز به سمت مستقل شدن پیش رفتند. رهبران اقلیم که همه چیز را برای استقلال مهیا می‌دیدند، اقدام به برگزاری همه پرسی استقلال در سال ۱۳۹۶ نمودند. روشن بود که اجرای موفق چنین سناریویی، باعث به وجود آمدن موج دیگری از خشونت و بی ثباتی‌ها در منطقه غرب آسیا شده و کشورهای دارای اقلیت کرد را با تجزیه روبرو خواهد ساخت.

از این رو، چهار کشور ایران، ترکیه، عراق و سوریه از استقلالی که بدنبال خود تهدیدات امنیت ملی را بدنبال داشت، با تاسی از وابستگی متقابل امنیتی، با هماهنگی و تصمیم گیری توسط بالاترین رده‌های سیاسی، امنیتی و نظامی، به اقدام متقابل علیه اقلیم کردستان عراق مبادرت نمودند. بررسی پیشینه نشان می‌دهد، پژوهش‌هایی که تاکنون صورت گرفته بیشتر متوجه تهدید علیه یکی از این کشورها بوده است. از بعد نظری از این نظریه استفاده نشده، ضمن اینکه در این تحقیق به ابعاد اقتصادی، سیاسی، نظامی، اجتماعی و فرهنگی تهدیدات پرداخته شده است. روش به کار برده شده در این پژوهش توصیفی-تحلیلی و استفاد از تئوریوابستگی متقابل می‌باشد که در زیر به تحلیل مبحث پرداخته می‌شود.

۲-چارچوب مفهومی:

در پاسخ به انتقادات وارده بر واقع گرایی کلاسیک بعد از جنگ جهانی دوم (دهه ۱۹۷۰)، نوواقع گرایی شکل گرفت. کنت والتز[۳] مهم‌ترین نماینده نوواقع گرایی، نظریه‌ای ارائه کرد که بحث اصلی آن این بود که ساختار نظام بین الملل به دلیل فقدان مرجع اقتدار مرکزی برای تأمین امنیت واحدها، دولت‌ها را به سمت

۱. کرکوک همانند قدس نزد کردهای عراق می‌باشد.

۲. برگرفته از ماده ۵۸ قانون اساسی موقت عراق است که در قانون اساسی دائم تحت عنوان ماده ۱۴۰ آمده است که قوه مجریه را عهده دار اجرای آن نموده و تاکید می‌نماید که سرشماری و انجام همه پرسی در کرکوک و دیگر مناطق مورد منازعه باید به گونه‌ای صورت پذیرد که تا ۲۰۰۷/۱۲/۳۱ بیشتر طول نکشد.

3. Waltz

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.1.5.0]

امنیت جویی سوق می‌دهد. (مشیرزاده، ۱۳۹۶:۲۴)

قبل از شکل گیری حوزه‌ای با نام مطالعات امنیتی، تنها مرجع امنیت، دولت و تنها تهدید متوجه دولت نیز تهدید نظامی بود. به تدریج، در سیر تکوین این حوزه مطالعاتی و به طور مشخص در ارتباط و پاسخ به مسائل و مشکلات روز عرصه بین المللی، گرایش‌هایی برای وارد ساختن مسائلی دیگر و در واقع، در پیش گرفتن رویکرد امنیتی نسبت به مسائلی غیر از مسائل نظامی قوت گرفت. (چگنی زاده و دیگران، ۱۳۹۶: ۲۶۱ و ۲۶۲)

در این راستا مکتب کپنهاگ تنها رهیافتی است که مطالعات امنیت ملی را، از مسائل صرف نظامی و دفاعی، به سایر حوزه‌ها کشانده و با تعریف موسع از امنیت، تهدیدات امنیتی را به پنج بخش نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی گسترش داد. آنچه امروز با عنوان مکتب کپنهاگ از آن یاد می‌شود، در حقیقت حاصل هم فکری دو جریان عمده در نظریه سیاست بین الملل و مطالعات امنیتی بود که از اوایل دهه نود قرن گذشته میلادی شکل گرفت. باری بوزان[1] ضمن پذیرش تصویر والتز از سطوح، معتقد است از یک سو امنیت به عنوان یک مفهوم رابطه‌ای، نیازمند درک روابط بین سطوح است و از طرف دیگر، اکتفا به سطح سیستم موجب شکل پیچیده‌ای از کل گرایی می‌شود که کمکی به درک پویش‌های امنیتی نمی‌کند. بنابراین، او به سطح منطقه رجوع می‌کند و آن را به عنوان واسطی میان سطح دولت‌ها و سطح سیستم در نظر می‌گیرد. طبق تعریف او، منطقه عبارت است از:" یک زیر سیستم مشخص و معنادار از روابط امنیتی که در میان مجموعه‌ای از دولت‌هایی وجود دارد که تقدیرشان به واسطه هم جواری جغرافیایی به یکدیگر پیوند خورده است." (چگنی زاده و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۷۵) این رویکرد مکتب کپنهاگ به نوعی یادآور صورت بندی استفان والت از موازنه تهدید است. در واقع بازیگرانی که در یک منطقه خاص تعامل دارند، به لحاظ تاریخی و ژئوپلتیکی خود را در معرض الگوهای مشابهی از امنیتی نمایی می‌بینند و یک مجموعه امنیتی[2] را تشکیل می‌دهند. بر این اساس، عامل اساسی تعیین کننده در تعریف مجموعه امنیتی، سطح بالایی از تهدید و ترس متقابل میان دو یا چند دولت

۱. بوزان فارغ التحصیل دانشگاه‌های بریتیش کلمبیا (کانادا) و مدرسه اقتصادی لندن (انگلستان) است که نخستین بار نظریه مجموعه امنیتی را در سال ۱۹۸۳ در کتاب، مردم، دولت‌ها و هراس مطرح نمود. زمینه‌های اصلی آثار و اندیشه‌های او را باید در نئورئالیسم کنت والتز یافت؛ الی ویور نیز که نظریه « امنیتی نمایی» اش تأثیر زیادی از جان آستین و ژاک دریدا گرفته خود را یک واقع گرای پساساختارگرا تعریف می‌کند. بنابراین، در این سوی مکتب کپنهاگ نیز گرایش‌های عمیقی به رئالیسم ساختاری والتز مشاهده می‌شود. به این ترتیب، آنچه در حال حاضر به عنوان مکتب کپنهاگ شناخته می‌شود. حاصل جمع این دو گرایش فکری است که ریشه در رئالیسم ساختاری، مکتب انگلیسی، نظریه زبان فلسفه معاصر و جریان سازه انگاری داشته و هم زمان، به شکلی کمتر محسوس، متأثر از سنت جامعه شناختی فرانسوی، به ویژه امیل دورکهایم است. (چگنی زاده و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۳۷-۲۳۵)

2. security Complex

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.1.5.0]

عمده است که به طور متقابل احساس می‌شود. در نتیجه، این گروه از بازیگران امنیتی به یک مجموعه امنیتی شکل می‌دهند که به نظر بوزان شامل مجموعه‌ای از دولت‌هامی‌شود که دغدغه‌های امنیتی اصلی آن‌هااساساً به قدری به یکدیگر مرتبط است که نمی‌توان امنیت ملی هر کدام را به صورت مجزا از دیگری ملاحظه کرد. (چگنی زاده و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۷۵)

بوزان معتقد است با وجود آنارشی در نظام بین الملل، دولت‌هادریافته‌اند که امنیت ملی همه کشورها در ارتباط با تأمین امنیت دیگران خواهد بود. بنابراین سعی دارند که امنیت سایر بازیگران را به رسمیت بشناسند. از آنجا که ناامنی اغلب رابطه نزدیکی با مجاورت دارد، این وابستگی متقابل در همه جا یکسان نیست. آنارشی در کنار فاصله و تنوع جغرافیایی به الگویی از خوشه‌ها (مجموعه‌ها) یمنطقه‌ای منجر می‌شود که در آن، وابستگی متقابل امنیتی میان دولت‌های درون مجموعه به مراتب شدیدتر از وابستگی متقابل امنیتی میان دولت‌های خارج از آن است. (بوزان، ویور ۱۳۸۸: ۵۷)

بوزان و ویور می گویند میل به منطقه‌ای بودن وابستگی متقابل امنیتی، به شدت متأثر از قدرت واحدهای مورد نظر است. ابرقدرت‌ها در روابط امنیتی خود تا حد زیادی ورای منطق جغرافیا و نزدیکی عمل می‌کنند. در انتهای دیگر طیف قدرت، دولت‌هایی قرار دارند که قابلیت‌های محدود آن‌ها منافع امنیتی و فعالیت‌هایآن‌ها را تا حد زیادی به همسایگان نزدیک آن‌ها محدود می‌کند. معمولاًقدرت‌های کوچک‌تر احساس می‌کنند در یک مجموعه امنیتی منطقه‌ای به همسایگان خود گره زده شده‌اند. (بوزان، ویور ۱۳۸۸: ۵۷)

همه دولت‌های موجود در نظام در شبکه‌ای جهانی از به هم وابستگی امنیتی گرفتارند. ولی از آنجا که بیشتر تهدیدات سیاسی و نظامی در مسافت‌های کوتاه راحت‌تر منتقل می‌شوند تا از راه دور، غالباً ناامنی با مجاورت‌ترین است. بیشتر دولت‌ها از همسایگانشان بیش از قدرت‌هایی که با آن‌ها فاصله دارند می‌هراسند؛ در نتیجه، به هم وابستگی امنیتی در کل نظام بین الملل به هیچ وجه به شکل یکسانی توزیع نشده است. الگوی معمول به هم وابستگی امنیتی در نظامی بین المللی که دارای تنوع جغرافیاییولی آنارشیک یا فاقد قدرت فائقه مرکزی است به صورت دسته بندی‌هایمنطقه‌ای است که ما آن‌ها را مجموعه‌های امنیتی می‌نامیم. بنابراین باید نوعی الگوی سرزمینی مشخص در زمینه به هم وابستگی امنیتی وجود داشته باشد که اعضای مجموعه امنیتی را از دیگر دولت‌های همسایه متمایز کند و این الگو باید آن اندازه نیرومند باشد که معیار گنجاندن دولت‌ها در مجموعه یا کنار گذاشتنشان از آن را در حد معقولی روشن سازد. (بوزان و همکاران، ۱۳۸۶: ۳۵)

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.1.5.0]

مکتب کپنهاگ پس از طرح مسئله وابستگی متقابل امنیتی و ناکارآمد بودن سیاست‌های امنیتی خودمحورانه، مشکل موجود در این چارچوب را مطرح نموده و برای آن راه حل ارائه می‌دهد. آنان مطرح می‌نمایند که مشکل این است که منطق وابستگی متقابل ما را به سوی دیدگاه‌هاپیچیده‌تر می‌کشاند. بدین معنا که اگر امنیت هر یک از دولت‌ها به امنیت همه مربوط است، پس هیچ چیز را نمی‌توان بدون درک همه فهمید، در حالی که چنین دستور کار بزرگی مطالعه امنیت را در این چارچوب امری غیر واقع بینانه خواهد نمود. بوزان و همکارانش، راه حل را محدودسازی سطح وابستگی متقابل می‌دانند و معتقدند: "چون واقعیت وابستگی متقابل غیر قابل انکار است تنها راه امیدوار کننده برای دستیابی به تعریف قابل فهم از موضوعات این است که آن را بیش از حد بزرگ ننماییم". برای انجام این کار، آن‌ها یافتن سلسله مراتبی از سطوح تحلیل در درون سیستم بین المللی را ضروری می‌دانند و به دنبال آن، با غیرقابل اتکا دانستن سطح بین المللی، سطح منطقه‌ای را بهترین وضعیت برای منطقی نمودن وابستگی متقابل امنیتی معرفی می‌نمایند. (عبداله خانی، ۱۳۸۳: ۱۵۷ -۱۵۶) وابستگی متقابل باعث می‌شود که بر هم زدن روابط پر هزینه‌تر و بکارگیری ابزارهای جدیدی برای اعمال نفوذ بر یکدیگر فراهم گردد. (بوزان، باری، ۱۳۷۸: ۱۷۷

در شبکه کلی وابستگی متقابل امنیتی، می‌توان انتظار مشاهده الگوهای ناشی از خطوط متفاوت دوستی و دشمنی را داشت. مجموعه امنیتی در جایی وجود دارد که روابط امنیتی گروهی از کشورها را از بقیه جدا کرده و به هم پیوند بزند و این به سبب ماهیت نسبتاً شدید درونی و ضعف نسبی کنش و واکنش‌های امنیتی خارجی بین همسایگان است. شدت وابستگی متقابل امنیتی در بین اعضای مجموعه در مقایسه با شدت این رابطه میان آن‌ها و دول خارج از مجموعه، بیشتر است. (بوزان، ۱۳۷۸: ۲۱۹)

گسترش روند تجزیه طلبی توسط اقوام و گروه‌ها به خصوص کردها در کشورهای ایران، ترکیه، عراق و سوریه با عنایت به همجواری و نزدیکی جغرافیایی، پیوندهای نژادی و خانوادگی، دخالت ابرقدرت‌ها و دشمنان برای اختلاف افکنی و....، وجود دارد که در صورت تحقق در یکی از این کشورها، می‌تواند بعنوان الگویی به سایر مناطق نیز سرایت نماید. بنابراین، هر اقدام تجزیه طلبانه برای استقلال در هر یک از این کشورها، موجب حساسیت و اقدام توسط آن‌ها خواهد شد.

بنابراین وابستگی متقابل باعث می‌شود که بر هم زدن روابط پر هزینه‌تر و نیز بکارگیری ابزارهای جدیدی برای اعمال نفوذ بر یکدیگر فراهم گردد در این میان، کردهای عراق با اذعان به داشتن ظرفیت لازم برای استقلال و قرار داشتن در نقطه وصل، پس از تثبیت جایگاه اقلیم کردی، گام به گام به سوی تشکیل

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.1.5.0]

کشور مستقل در حرکت بوده و برای این منظور علاوه بر ایجاد و تقویت زیر ساخت‌ها در اقلیم، هویت بخشی بین المللی و حقوقی را نیز در دستور کار قرار داده (دوفاکتو) و همزمان نیز در تلاش برای انسجام سیاسی سایر کردها بوده‌اند. بنابراین وضعیت کنونی منطقه و امتیازات حاصله، رهبران اقلیم کردی را به برگزاری همه پرسی که بدنبال خود پیگیری استقلال کردستان عراق را نیز به همراه داشت تشویق نمود. در مقابل دولت‌هایی که از این ناحیه تهدیداتی متوجه آن‌ها بود با بهره گیری از وابستگی متقابل امنیتی نسبت به تأمین منافع خود اقدام نمودند.

در رابطه با چرایی انتخاب این نظریه باید گفت که در صورت تحقق استقلال کردستان عراق، نه تنها عراق بلکه ایران، ترکیه و سوریه نیز در ابعاد نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی با تهدید امنیت ملی مواجه می‌شدند. همانگونه که بوزان می‌گوید این کشورها به واسطه همجواری جغرافیایی به هم پیوند خورده‌اند. در نتیجه دغدغه‌هایاصلی‌شان به قدری به یکدیگر مرتبط است که نمی‌توان امنیت ملی هرکدام را مجزا از دیگری ملاحظه کرد.

۳-پیشینه همه پرسی در اقلیم کردستان عراق

کردها، بزرگ‌ترین گروه، بدون کشوری مستقل می‌باشند که ادعا می‌کنند جمعیتی ۵۰ میلیون نفری دارند. بر اساس آمار در سال ۲۰۰۰ جمعیت کردها ۳۵ میلیون نفر ذکر شده و جمعیت کردهای عراق حدود ۶ میلیون نفر می‌باشد. (غه فور، ۲۰۰۵: ۱۵۱)[۱]

در اولین انتخابات پارلمان اقلیم کردستان عراق (۱۹۹۲)، اولین همه پرسی غیر رسمی، انجام گرفت که بیش از ۹۸٪ شرکت کنندگان به تشکیل کشور مستقل کردی رأی مثبت دادند. بعد از سقوط صدام، در انتخابات پارلمانی اقلیم کردستان عراق (۳۰ ژانویه ۲۰۰۵) نیز ۹۸/۹۸ درصد به تشکیل دولت مستقل کردی رأی مثبت دادند. (علیزاده، ۱۳۹۸) آخرین همه‌پرسی استقلال در ۳ مهر ۱۳۹۶ برگزارگردید. که از ۹۳/۳۵٪ شرکت کنندگان ۹۲/۷۳٪ به تشکیل دولت مستقل کردی رأی دادند.(Xendan. 7234)

رهبران کرد عراقی این مقطع تاریخی را بعد از معاهده سور[۲] بهترین فرصت برای کسب استقلال تشخیص دادند. کردها بعد از ثبات در اقلیم از هر امکانی برای استقلال بهره جستند. اعضای کادر رهبری دو حزب بارزانی و طالبانی در نشست ۱۳۹۰/۸/۱۵ تحت عنوان "کنفرانس ملی کرد" آمادگی خود را

۱. منبع معتبری در خصوص آمار کردها وجود ندارد اما از ۳۵ تا بیش از ۵۰ میلیون نفر ذکر گردیده است. ترکیه ۳۰-۲۰ میلیون نفر، ایران ۹/۹-۸ میلیون نفر، عراق ۹-۶ میلیون نفر و سوریه ۳-۲ میلیون نفر (asmakhanoom230)

۲. کنفرانس سور در ۱۰ اوت ۱۹۲۰ تشکیل گردید که به موجب آن یک شند بین المللی «خودمختاری» و در صورت قبول اکثریت کردها دادن استقلال به آن‌ها تصویب شد. (McDowall,2007:464)

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.1.5.0]

برای ورود به پروژه استقلال اعلام و معتقد بودند، وضعیت کنونی جهان تغییر بزرگی به خود دیده است، بنابراین اکنون اتحاد اکراد در هر چهار منطقه کردنشین لازم است. بدنبال این مساله شبکه‌های تلویزیونی، رسانه‌های محلی، نشریات اقلیم کردستان عراق، دانشگاه‌ها، از جمله دانشگاه صلاح الدین اربیل و تحلیلگران سیاسی فعالیت خود را در راستای تشکیل "کشور مستقل کردی" آغاز کردند. (خمسه، ۱۳۹۸)

مسعود بارزانی می‌دانست که بدون کرکوک تشکیل کشور مستقل کردی چندان مفید به فایده نخواهد بود بنابراین دولت مرکزی را تهدید نمود اگر مشکلات کرکوک با توجه به ماده ۱۴۰ حل نشود، موضوع را به پارلمان اقلیم برده و اگر مردم خواهان استقلال باشند، پایبند تصمیم آنان بوده و هزینه‌های آن را نیز می‌پردازند. (مصاحبه با صدای آمریکا: در ۱۳۹۰/۱۰/۵) وی در سفر به آمریکا مدعی شد (۱۳۹۴/۲) "کردها، برداشتن گام‌های حقیقی به سمت استقلال را آغاز کرده‌اند و شکی نیست که کشور مستقل کردستان برپا خواهد شد و این یک عملیات مستمر است. ابداً متوقف نشده و به عقب باز نخواهیم گشت. (rajanews. 214646)

احزاب جنبش تغییر، حزب دمکرات کردستان عراق، جماعت اسلامی، سوسیالیست، اتحاد اسلامی و اتحادیه میهنی با هدایت بارزانی در تاریخ کردی با هدایت بارزانی (۱۳۹۲/۲/۲۷) به بهانه عدم همراهی دولت عراق، راهکارهای قانونی برای استقلال کردستان و برگزاری رفراندوم را مصوب نمودند. (علیزاده، ۱۳۹۸)

نوشیروان مصطفی رهبر فقید جنبش تغییر، برگزاری رفراندوم و استقلال کردستان عراق را تهدید امنیتی چهار کشور ایران، ترکیه، عراق و سوریه دانسته و معتقد بود این کشورها اقدام متقابل خواهند نمود، لذا استقلال کردستان عراق را بسان اشتباه تاریخی اسراییل در اعلام موجودیت خود، بعنوان کشور که در پی آن، خود را در میان همه کشورهای همسایه در محاصره قرار داده و همه همسایگان را دشمن خود کرده به طوری که خواب راحت ندارد تعبیر می‌کرد. (علیزاده، ۱۳۹۸)

در طول مبارزه مشترک در نیروهای کرد و حکومت مرکزی عراق با داعش، و در پی تشدید اختلافات داخلی، انجام همه‌پرسی بارها اعلام و به تعویق افتاد. بعد از حمله داعش به شمال عراق و عقب نشینی و فرار ارتش عراق، نیروهای کرد توانستند ضمن بدست آوردن کنترل مناطق مورد منازعه از جمله کرکوک، سلاح و مهمات زیادی را از نیروهای ارتش به غنیمت بگیرند. بدین ترتیب، خواسته‌ها برای استقلال کردستان قوت گرفت. در ۷ ژوئن ۲۰۱۷ مسعود بارزانی همراه با حزب دموکرات کردستان عراق، اتحادیه میهنی کردستان، اتحاد اسلامی کردستان، حرکت اسلامی کردستان، حزب کمونیست کردستان عراق، حزب زحمتکشان کردستان،

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسات العالم الاسلامي
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.1.5.0]

حزب کارگران و زحمتکشان کردستان، حزب اصلاح و توسعه کردستان، فهرست ترکمان‌های اربیل، ترکمان‌های عراق، جبهه ترکمن‌های عراق، جنبش دموکراتیک ترکمن، فهرست ارمنی در پارلمان کردستان، جنبش دموکرات آشوری و مجلس ملی کلدانی سریانی آشوری، برگزاری همه‌پرسی در تاریخ ۳ مهر ۱۳۹۶ را تأیید نمودند. (kurdpress. 167) مسعود بارزانی با تهدید دولت مرکزی، عدم تحقق استقلال کردستان را با وقوع جنگ‌های خونین بعید ندانست و گفت: " وقتی نمی‌توانیم شرکای خوبی باشیم، بهتر است همانند دو همسایه صلح طلب به زندگی ادامه دهیم." (farsi.euronews. 2017/7/16)

کردها برای نشان دادن حمایت آمریکا از همه پرسی در تاریخ ۱۳۹۶/۵/۶ در حمایت از رفراندوم اقلیم، کنفرانسی تحت عنوان "کردستان همپیمان استراتژیک آمریکا" را در واشنگتن برگزار کردند. (kurd-istan24) کمپین آری به رفراندومتوسطاتحادیه میهنی در تاریخ ۹۶/۶/۲۹ در سلیمانیه برگزار کرد. (bbc. 41305671)

فؤاد معصوم رئیس جمهور وقت عراق دو روز قبل از برگزاری همه پرسی، " تشکیل یک دولت را تصمیم فردی ندانسته بلکه آن را تصمیم بزرگی دانست که دامنه وسیعی داشته و نمی‌توان راسا در این زمینه اقدام کرد. باید در چند لایه هماهنگی بوجود آورد. باید نظر کشوری را که از آن جدا می‌شویم را جلب و با آن توافق کنیم. ما به عنوان احزاب کرد انجام همه پرسی را با دولت مرکزی در میان نگذاشته و با کشورهای منطقه‌ای نیز تفاهمی نداریم. " (صفدری، ۱۳۹۸:۹) این بدان معناست که این عمل تهدید امنیتی کشورها را در پی داشته و آن‌ها در مقابل این تصمیم خواهند ایستاد.

مسعود بارزانی در آخرین ساعات قبل از برگزاری انتخابات طی پیامی به ایران و ترکیه اعلام نمود." ما چاره‌ای جز انجام رفراندوم در زمان قید شده نداریم." (علیزاده، ۱۳۹۸) این اقدام کشورهای ایران، ترکیه، عراق و سوریه را به این قناعت رساند که برای جلوگیری از تجزیه و استقلال به وابستگی متقابل امنیتی روی آورند.

٤-زمینه‌های همه پرسی

سؤال این است که چرا و به چه دلایلی مسعود بارزانی، این بازه زمانی را برای انجام همه پرسی و سپس استقلال انتخاب نمود؟ دنیز ناتالی پژوهشگر موسسه مطالعات استراتژیک واشنگتن این امر را منحصر به اختلافات کردهای عراق با دولت مرکزی عراق ندانسته، بلکه اختلافات سیاسی درونی کردها را نیز در این امر دخیل می‌داند. موضوع استقلال کردستان عراق از یک سو، به دلیل عدم موفقیت لابی‌های گسترده

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.1.5.0]

کردها در جلب حمایت کشورهای اروپایی و ایالات متحده آمریکا، حمایت کافی را اخذ نکرده است و از سوی دیگر، عدم رضایت همسایگان و قدرت‌هایمنطقه‌ای این همه پرسی را با ابهامات زیادی روبه رو کرده است؛ ولی همچنان وسیله‌ای برای حل برخی از مشکلات داخلی و خارجی بارزانی است. (دو هفته نامه ایران رصد، ۱۳۹۶:۱۷)

عملکرد احزاب کردی، بین آن‌ها و جامعه شکاف بزرگی ایجاد نموده بود به نحوی که مردم احزاب را شرکت تجاری و فاسد معرفی کرده و از احزاب جدا می‌شدند. از سوی دیگر بین احزاب کردی اختلافات شدیدی بروز نموده بود به نحوی که جنبش گوران با بسیج مردمی خواستار سقوط دولت اقلیم به رهبری بارزانی و طالبانی گردید. همچنین هم پیمانی اکراد در بغداد و کرکوک در پارلمان و دولت مرکزی کاملاً متلاشی شده بود." (اظهارات یکی از مقامات عالی اقلیم – علیزاده، ۱۳۹۸)

حمله داعش به اقلیم موجب ورود غیر منتظره آمریکا و هم پیمانان با همه تجهیزات و آخرین تکنولوژی نظامی علیه داعش گردید. آموزش نیروهای نظامی کرد برای مبارزه با داعش، انجام عملیات‌های مشترک با کردها علیه داعش و تسلیح آن‌ها به تسلیحات سنگین بدون حساسیت دولت مرکزی عراق و کشورهای منطقه رهبران و جامعه اکراد را نسبت به حمایت غرب از اقلیم کردستان به عنوان دولت همسوی غربی‌ها امیدوار نمود.

خلاء قدرت در مناطق مورد مناقشه موجب شد، اربیل کنترل اوضاع در مناطق وسیعی از مرکز و شمال عراق شامل نواحی شمالی و نفت خیز استان نینوا و سرتاسر استان تمیم به مرکزیت کرکوک را به دست گرفت و مصمم بود این مناطق را، هرگز به دولت مرکزی پس ندهد. کردهای عراق مدعی بودند، اقلیم کردستان (سه استان سلیمانیه، اربیل و دهوک) را از صدام و مناطق مورد منازعه را از داعش با دادن خون گرفته‌اند نه از دولت عراق (علیزاده،۱۳۹۸)

ایجاد پایگاه‌های نظامی آمریکا در اقلیم، اتحاد کردهای چهار پارچه کردستان و ورود کردهای سایر کشورها، مانند پ ک ک و گروه‌های ضد انقلاب ایرانی، سوری و ترکیه‌ای به جنگ با داعش، تضعیف بیش از پیش دولت مرکزی، برگزاری همایش‌های متعدد در راستای همسو سازی کردهای منطقه، تبدیل حمایت از اکراد به عنوان یک وظیفه بین المللی در سطح جهان، افتتاح نمایندگی‌های بیشتری در اقلیم کردستان عراق، حمایت ویژه و بی پرده غرب از اکراد و تشکیل ائتلاف بین المللی به بهانه حفظ و حراست از اقلیم کردستان عراق دیگر زمینه‌هاییبوده‌اند که رهبران اقلیم را به برگزاری همه پرسی واداشته‌اند.

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.1.5.0]

۵-مواضع کشورها و سازمان ملل در خصوص همه پرسی ۱۳۹۶

۵-۱-سازمان ملل

ظهور سازمان ملل متحد همراه با این حقیقت که اکثر سرزمین‌های مورد ادعا، توسط دولت‌هایی که تقریباً یکدیگر را شناسایی می‌کنند تصرف شده‌اند، ثبات ارضی بی سابقه‌ای ایجاد کرده است. در واقع شناخت متقابل قلمرو سرزمینی توسط کشورهای جهان، اساس جامعه بین الملل معاصر است. (بوزان، ۱۳۷۸: ۱۱۳) شورای امنیت سازمان ملل، از اربیل خواسته بود تا همه پرسی را لغو و یا به تعویق بیاندازد. بنابراین، به اتفاق آرا با برگزاری رفراندوم در اقلیم کردستان عراق مخالفت نمود. (independent.co.uk/news)

۵-۲-دولت مرکزی عراق:

عبادی نخست وزیر عراق که درگیر جنگ با تروریست‌ها بود، نمی‌توانست در مقابله با جدایی طلبی بارزانی عرض اندام کند در نتیجه تا آزادی موصل قضیه را مسکوت گذاشت. وی پس از برگزاری همه پرسی، خواستار لغو نتایج آن شد. (اسلامی، شمس آبادی، ۱۳۹۷: ۸۸-۸۷) وی در ژوئیه ۲۰۱۷، با استناد به قانون اساسی عراق[1] ، مخالفت خود را با جدایی اقلیم اعلام و تأکید کرد، بغداد هرگز در این راستا تعامل نخواهد داشت. (شبکه تلویزیونی رودارو-۳ مرداد ۹۶) "قانون اساسی به عنوان مرجع تعیین روابط بین دولت مرکزی و اقلیم کردستان بوده و هیچ کس نمی‌تواند با نادیده گرفتن دیگران سرنوشت خود را تعیین کند. تصمیم در این خصوص فقط به یک طرف مربوط نمی‌شود و همه عراقی‌ها باید در خصوص آینده کشورشان نظر بدهند و هیچ کس نمی‌تواند بدون توجه به این موضوع سرنوشت خود را تعیین کند». (1433877tasnimnews.)

نمایندگان مجلس عراق با تصویب طرحی، مخالفت خود را با برگزاری این همه پرسی ابراز داشته و از عبادی خواستند تا به تمامی اقدامات لازم برای حفظ یکپارچگی این کشور دست بزند. (bbc.com.world41236819) دیوان عالی عراق نیز در ششم نوامبر ۲۰۱۷ طی حکمی برگزاری همه پرسی استقلال اقلیم کردستان را خلاف قانون اساسی آن کشور شناخته و اعلام کرد. " هیچ منطقه یا استانی در عراق نمی‌تواند از عراق جدا شود." (voanews. IRAQ-superme-court)

در مقابل، مسعود بارزانی، نظارت و ضمانت سازمان ملل بر مذاکرات بغداد- اربیل، عدم مخالفت

۱. ماده یک قانون اساسی عراق و نیز تصمیمات شورای امنیت شامل قطعنامه ۱۳۸٤ مصوب سال ۲۰۰۳ که در آن بر حاکمیت مستقل عراق و مخالفت آمریکا با جدایی اقلیم بر اساس توافق سال ۲۰۰۸ تاکید شده و آمریکا به حفظ وحدت و استقلال عراق ملزم شده است.(1433877asnimnews.)

فصلنامه علمی -پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-23]

[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.1.5.0]

آمریکا با برگزاری رفراندوم بعد از تشکیل دولت جدید عراق، پرداخت بودجه معوقه اقلیم کردستان از سال ۲۰۱۳ تا ۲۰۱۷ توسط دولت عراق، پرداخت حقوق نیروهای پیشمرگه کردستان، الحاق مناطق مورد مناقشه به کردستان عراق بر اساس ماده ۱۴۰، تصویب قانون صدور مجوز صادرات نفت و گاز به اقلیم توسط پارلمان عراق، به رسمیت شناختن حق حاکمیت اقلیم بر ذخایر نفتی، عدم مخالفت آمریکا و بغداد با تردد هوایی فرودگاه‌های اقلیم، موافقت بغداد با تجهیز و تسلیح مستقل پیشمرگان و تصویب قانون نیروهای پیشمرگه در پارلمان عراق همانند قانون حشدالشعبی را شروط تعویق همه پرسی اعلام نمود. (Mehrnews. 4062542)

۵-۳- مواضع جمهوری اسلامی ایران

کردها معتقد بودند جمهوری اسلامی ایران توافق وین را مبنی بر حق تعیین سرنوشت ملت‌ها، امضا نموده و نباید با درخواست اقلیم مخالفت کند. آنان در ملاقات اعلام می‌کردند " ایران بعد از استقلال کردستان با شرایط کنار خواهد آمد و ای کاش ایران کرد نداشت." (مشاهدات نویسنده مقاله)

با این حال جمهوری اسلامی ایران، بیشترین تحرک را برای عدم انجام همه پرسی و بعد از آن انجام داد. موضع اصولی ایران مبتنی بر حمایت از حاکمیت عراق و یکپارچگی آن بوده و تصمیم گیری‌های یکجانبه و خارج از چارچوب ملی و قانونی به ویژه بدون توجه به قانون اساسی عراق را، موجب بروز مشکلات جدیدی در عراق و منطقه آن هم در شرایط پیچیده کنونی دانسته (tasnimnews.1433877) که می‌تواند منجر به تحولاتی، به زیان همه به خصوص مردم کرد شود."(dw. 40673545)

مجلس شورای اسلامی در تاریخ ۱۳۹۶/۷/۵ با حضور دبیر شورای عالی امنیت ملی، جلسه غیر علنی تشکیل داد و در بیانیه‌ای این همه پرسی را " غیرقانونی" و "توطئه" علیه عراق خواند. (.radiofarda parliament)

سردار شهید سلیمانی در تاریخ ۲۰۱۷/۱۰/۱۴ با برخی از طیف‌های کردی مذاکراتی برای جدا کردن صفوف آن‌ها از بارزانی انجام داد. در نتیجه با آغاز پیشروی نیروهای نظامی عراقی، نیروهای پیشمرگه مستقر در کرکوک، مواضع خود را بدون درگیری خالی کردند، امری که مسعود بارزانی، آن را «خیانت» خواند. در این جریان نیروهای عراقی توانستند بدون درگیری وارد مواضعی شوند که سال ۲۰۱۴، داعش از آن‌ها گرفته بود. در نتیجه، ارتباط مناطق تحت کنترل پیشمرگه ها به کردستان سوریه هم قطع و به تبع آن، جاه طلبی‌های بارزانی برای ایجاد کشوری مستقل در کردستان عراق خاتمه یافت. در کنار فشار نظامی، به درخواست دولت مرکزی عراق جمهوری اسلامی ایران با بستن مرزهای خود به روی اقلیم و

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.1.5.0]

قطع پالایش نفت‌های ارسالی از اقلیم کردستان، شریان اقتصادی مورد نیاز برای ادامه روند جدایی طلبی کردی را تنگتر کرد. ایران همزمان در تلاش بود تا با تکیه بر ترکیه از شمال به اقلیم کردستان فشار بیاورد و دیدار سرلشکر باقری با خلوصی آکار، رئیس ستاد کل ارتش ترکیه[1] اقدامی جهت هماهنگی لازم از جبهه شمالی بود. ایران، مؤثرترین بازیگر جویای امنیت در مقابل تجزیه طلبی بود و توانست] با تکیه بر وابستگی متقابل امنیتی[قدرت خود را در مهار زیاده طلبی‌های اقلیم اثبات کند. (اسلامی، شمس آبادی، ۱۳۹۷: ۸۷-۸۶)

رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار آقای حیدرالعبادی نخست وزیر عراق (۱۳۹۶/۳/۲۰) با اشاره بر لزوم حفظ یکپارچگی سرزمینی عراق گفتند: "جمهوری اسلامی ایران بعنوان همسایه، با برخی زمزمه‌ها مبنی بر برگزاری همه پرسی جدایی یک بخش از عراق مخالف است و دامن زنندگان به این موضوع را مخالفان استقلال و هویت عراق می‌داند. (Khamenei.ir/news36913) ایشان بعد از انجام همه پرسی در دیدار با رجب طیب اردوغان رئیس جمهور ترکیه، برگزاری همه پرسی را خیانت به منطقه و موجب تهدید آینده آن خوانده و با اشاره به عوارض دراز مدت آن برای همسایگان، تاکید کردند: " ایران و ترکیه، باید در مقابله با این حادثه، هر اقدام ممکن را انجام دهند. دولت عراق نیز باید در این قضیه به صورت جدی، تصمیم گیری و اقدام کند. ایشان همکاری، همفکری و تصمیم گیری واحد و جدی سیاسی و اقتصادی را مهم عنوان نموده و اشاره کردند که به آمریکایی‌ها و اروپایی‌ها و مواضع آن‌ها به هیچ وجه نمی‌توان اعتماد کرد. قدرت‌های خارجی به ویژه رژیم صهیونیستی به دنبال ایجاد " یک اسراییل جدید" در منطقه و بوجود آوردن وسیله‌ای برای اختلاف و نزاع هستند.

۵-۴- ترکیه

بارزانی با این پیش فرض همهپرسی را برگزار کرد که ترکیه، بهخاطر منافع اقتصادی و همچنین تضعیف دولت مرکزی شیعه نزدیک به ایران، موضع بیطرفی مثبت یا پشتیبانی را در قبال کردهای عراق در پیش خواهد گرفت اما ترکیه، با وجود آنکه هرگز واردات نفت از اقلیم را قطع نکرد، ولی با استقلال مخالفت نموده و آن را غیرقانونی و غیرقابل قبول خواند. (independent. kurdistan-referendum) بدنبال عدم تعویق همه پرسی اردوغان عنوان داشت: "تا آخرین لحظه، ما انتظار نداشتیم، بارزانی چنین اشتباهی را انجام دهد. این تصمیم، که بدون هیچ مشورت گرفته شده است، خیانت است. " اگر ترکیه تصمیم به بستن مرز طولانی خود با شمال عراق بگیرد، کردهای عراق گرسنه می‌مانند. اقدام اقتصادی و نظامی هر

۱. رئیس ستاد کل نیروهای مسلح ایران پس از دیدار با رئیس جمهور و رئیس ستاد ارتش ترکیه بر مواضع مشترک ایران و ترکیه در یکپارچگی ملت عراق تاکید نمود. (porcesh. 3189)

فصلنامه علمی -پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

سال دوازدهم، شماره اول، بهار ۱۴۰۱
[Downloaded from priw.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.1.5.0]

دو گزینه روی میز آنکارا است. (independent.co.uk/middle-east/kurdistan-referendum) بن علی یلدریم نخست وزیر ترکیه نیز، همه پرسی را اشتباه بزرگی دانست. (.1433877tasnimnews)

هیات دولت ترکیه در تاریخ ۱۳۹۶/۶/۳۱ با برگزاری رفراندوم مخالفت نموده و اعلام کرد از همه ظرفیت‌های معاهدات بین المللی استفاده خواهد کرد.[1] با اهتمام به همبستگی متقابل امنیتی اردوغان، در دیدار ۱۳۹۶/۷/۱۲ با رهبر انقلاب اسلامی ایران بر لزوم ایجاد اتحاد قدرتمند بین ایران، ترکیه و عراق در مسئله کردستان عراق تاکید داشته و عنوان کرد، بر اساس اسناد و شواهد غیر قابل انکار، آمریکا و اسراییل در خصوص مسئله کردستان به یک توافق کلی رسیده‌اند و بارزانی با برگزاری همه پرسی خطایی نابخشودنی مرتکب شده است. به جز اسراییل، هیچ کسی کردستان عراق را به رسمیت نشناخته است. همسایگان عراق، قطعاًنمی‌توانند این تصمیم را قبول کنند، بنابراین مسئولان کردستان عراق از این پس قدمی نمی‌توانند بردارند و راه رهایی نخواهند داشت. (Irna. 82685549) این مواضع سیاسی، ترکیه را درجایگاه یک بازیگر جویای امنیت نشان می‌دهد که از ترس زیاده طلبی‌های بازیگر طمعکار یعنی اقلیم، چشم بر روابط حسنه با اربیل بسته و صریحاً با رفراندوم مخالفت می‌ورزد. (اسلامی، شمس آبادی ۱۳۹۷: ۸۲-۸۱)

۵-۵-آمریکا و غرب

رهبری اقلیم کردستان عراق می‌پنداشت با توجه به شیعی بودن دولت مرکزی عراق و روابط استراتژیک واشنگتن با اربیل، دولت آمریکا از آن‌ها پشتیبانی خواهد کرد. برخی از مسئولین حزب دمکرات کردستان عراق در خصوص دیدگاه آمریکا بر این نظر بودند که دستگاه سیاست خارجی و باراک اوباما معتقدند، شرایط برای استقلال مناسب نیست، اما پنتاگون، سیا و کنگره موافق استقلال بودند. (رمضانی: ۱۳۹۸) با اینکه برخی در امریکا اعلام کرده بودند که کردستان عراق در سال ۲۰۱۶ مستقل خواهد شد اما گذشته از سایر مسائل، راهبرد امنیت ملی آمریکا در آن مقطع، مبارزه با داعش و حمایت از شرکا، که کشور عراق هم یکی از ان ها بود قرار داشت. چهارم اوت ۲۰۱۷ رکس تیلرسون، وزیر خارجه آمریکا، مخالفت واشنگتن را به بهانه ایجاد خلل در مبارزه با داعش اعلام و خواستار "تعویق" » و نه تعلیق همه پرسی شد. ولی بارزانی، چنین می‌پنداشت که در صورت استفاده از نیروی نظامی توسط بغداد، نظامیان آمریکایی به سود اقلیم وارد عمل خواهند شد. ترامپ شخصاً در رابطه با رفراندوم جدایی موضعی نگرفت و دولت او زمانی وارد عمل شد که تنها نزدیک به ۲ ماه به موعد برگزاری همه پرسی باقی مانده بود. (اسلامی،

۱. سه معاهده بین المللی ۱۹۲۱ مربوط به فروپاشی عثمانی، معاهده دوم لوزان ۱۹۲۳ در خصوص واگذاری ولایت موصل و کرکوک به دولت عراق در قبال ۱۰ درصد از عواید نفت این ولایت و معاهده آنکارا ۱۹۲۶ که تاکید شده در صورت عدم موفقیت عراق در کنترل موصل و کرکوک و تغییر مرزهای جغرافیایی عراق، ترکیه به منظور حمایت از حقوق ترکمان‌ها وارد خاک عراق شود بین دو کشور وجود دارد.

فصلنامه علمی-پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.1.5.0]

شمس آبادی ۱۳۹۷: ۷۸) فدریکا موگرینی رئیس سیاست خارجی اتحادیه اروپا، ضمن غیر سازنده خواندن اقدامات یک جانبه، مواضع این اتحادیه را حمایت قطعی از یکپارچگی عراق و رفع مشکلات از طریق مذاکره سازنده و صلح آمیز دانست. (independent. referendum-kurdish) رئیس جمهور فرانسه ضمن حمایت از تمامیت ارضی عراق، پاریس را مخالف همه پرسی دانست. (baharnews. ۱۳۷۴۸۱/) آلمان برگزاری همه پرسی را موجب دامن زدن به بحران در منطقه برشمرده و نسبت به آن هشدار داد. «زیگمار گابریل» وزیر خارجه آلمان گفت: ما فقط می‌توانیم هشدار دهیم، زیرا وحدت عراق با خطر بزرگی روبه رو است. (www.dwfa-ir).

۵-۶- روسیه

روسیه سیاست دو پهلو اتخاذ نموده و همزمان با بستن قراردادهای نفتی، با حمایت از حفظ تمامیت ارضی عراق، خواستار احترام به حقوق بشر و رعایت حقوق قانونی همه طوائف و گروه‌های ملی عراق بویژه کُردها شد. (1433877tasnimnews.)

۵-۷- اتحادیه عرب و پارلمان عربی

شورای وزیران اتحادیه عرب (۱۳۹۶/۶/۲۲) برگزاری همه پرسی در کردستان عراق را "خلاف قانون اساسی عراق" خوانده و از وحدت عراق حمایت و آن را عامل مهمی در "امنیت و ثبات" منطقه دانست. (اتحادیه عرب یا همه پرسی https://iranint.)

۵-۸-اسراییل

تجزیه برای بقا، استراتژی اسراییل در عراق می‌باشد. (یحیی، ۱۳۸۵: ۹۷) این رژیم مشوق اصلی مسعود بارزانی برای پیگیری استقلال کردستان عراق بود. اقلیم کردستان از ابتدای شکل گیری، به شدت تحت نفوذ اسرائیل بوده، چرا که بهاعتقاد مناخیم بگین، خداوند به یهود نیل تا فرات را هدیه داده و در این راستا، نفوذ در کردستان عراق، بازوی چپ اسرائیل را به فرات رسانده و استراتژی " اتحاد پیرامونی" را پیش می‌برد. در کنار این دیدگاه، واگرایی در کشورهای غرب آسیا به معنای دور شدن خطر از اسرائیل خواهد بود و به همین دلیل اسرائیل به دنبال طرح تجزیه عراق به گونه‌ای است که در شمال دولتی کرد، در مرکز دولت سنی و درجنوب دولت شیعه قدرت را به دست گیرد، نفوذ در کردستان، زمینه نفوذ به ایران را فراهم می‌آورد. (اسلامی، شمس آبادی، ۱۳۹۷: ۷۷-۷۶) حمایت اسراییل از تجزیه عراق و استقلال کردستان عراق، به گونه‌ای شد که کردها نسبت به پایین آوردن پرچم عراق و بالا بردن پرچم رژیم صهیونیستی اقدام کردند. (mashreghnews. 775343)

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.1.5.0]

٦-تهدیدات استقلال کردستان عراق

قدیر نصری کلیدی‌ترین پرسش در مطالعات امنیتی را، مرجع امنیت، بدین مضمون که باید مشخص شود، امنیت چه کسی یا امنیت چه چیزی باید تأمین شود: امنیت دولت، امنیت رژیم، امنیت ملت و امنیت یکایک شهروندان، پاسخ‌هایچهارگانه‌ای هستند که به مرجع امنیت داده شده‌اند. باری بوزان در مردم، دولت‌ها و هراس، دولت را مرجع امنیت می‌شمارد و در کتاب دیگرش، جامعه را نیز به مثابه مرجع امنیت و امنیت جامعه‌ای را هم قد امنیت ملی لحاظ می‌کند. او با تمرکز بر کشورهای جهان سوم تصریح می‌کند که هدف سیاست‌های حکومت، نه تأمین امنیت شهروندان که تضمین تسلط نخبگان بر ارکان قدرت است. (نصری، قدیر، ۱۳۹: ۲۱۶-۲۱۵) می‌بینیم که دامنه تعریف امنیت ملی گسترده است و حوزه‌های مختلفی را می‌تواند شامل گردد. مسائل مربوط به انرژی، منابع، محیط زیست، جمعیت و استفاده از فضا و دریا اکنون همطراز مسائل مربوط به امنیت نظامی، ایدئولوژی و رقابت سرزمینی شده‌اند که به طور سنتی به دستور کار دیپلماتیک شکل می‌دادند. (لینکلیتر، اندرو، ۱۳۸۵: ص ۲۱۱)

مطالعات و بررسی‌های صورت گرفته در این تحقیق نشان داد که هدف از انجام همه پرسی رسیدن به استقلال کامل اقلیم کردستان عراق و تجزیه آن کشور می‌باشد که این امر با به هم ریختن وسعت، شکل، وضع طبیعی، مرزها و وضعیت اقلیمی عراق و سایر کشورهای دارای جمعیت کرد به همراه بوده وقدرت ملی آن‌ها را کاهش می‌دهد. (قوام، ۱۳۷۳: ۸۷) تشکیل یک کشور مستقل کردی در ابعاد سیاسی، اقتصادی، نظامی، اجتماعی و زیست محیطی تهدیداتی را بر چهار کشور دارای اقلیت کرد بدنبال دارد که در صورت شکل گیری، این امر علت "وجودی" این کشورها را مورد تهدید قرار می‌دهد. براین اساس چهار کشور ذکر شده علی رغم برخی اختلافات با عنایت به همبستگی متقابل امنیتی برای مهار و رفع تهدیدات اقدام نمودند.

۶-۱-تهدیدات در حوزه سیاسی

مخدوش شدن حاکمیت ملی، کاهش اقتدار و قدرت حکومت مرکزی، تضعیف نقش دمکراسی و افزایش ناسیونالیسم قومی، عدم استقرار جامعه مدنی و نظام شهروندی، کاهش مشارکت عمومی و ایجاد بحران مشروعیت و مقبولیت (نبود مشروعیت به بی ثباتی سیاسی و بی ثباتی سیاسی نیز به اختلاف میان کشورهای منطقه می‌انجامد). (رنجبر، ۱۳۷۸: ۱۷۵)، مشارکت کاملاً سیاسی مردم

ر حمایت از احزاب و جریان‌ها، مداخلات بیگانگان در عرصه مسائل قومی، ترویج تفکر استقلال طلبی، خودمختاری و فدرالیسم، گسترش تفکر تشکیل کردستان بزرگ، حضور بازیگران قدرتمند و

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.1.5.0]

دشمنان منطقه‌ای از جمله آمریکا و اسراییل در همسایگی، تحمیل فشارهای کلی سیاسی و محدودیت‌ها از طرف شهروندان، نفوذ افکار عمومی و محدودیت توان دولت برای شکل دهی افکار عمومی، ایجاد مشکل در روابط پایدار با همسایگان، افزایش افراطی گری و فعالیت‌هایتروریستی، پیوستن به جبهه اسراییل و شکل گیری منازعه و ناامنی پایدار در منطقه (شکل گیری اسراییلی دیگر)، گسترش جدایی هویت فرهنگی و قومی، کاهش قدرت نفوذ در اذهان ملت، ناکارآمدی و کاهش قدرت پاسخگویی به مردم، تضعیف جایگاه بین المللی، رشد دمکراسی خواهی غیر دینی، تضعیف جایگاه و موقعیت ژئوپلتیکی، افزایش همگرایی مخالفان، تغییر توازن قوا و نامعلوم بودن آینده، تاثیرگذاری مستقیم بر افکار عمومی کشورهای همسایه، تضعیف و تجزیه عراق در زمان حاکمیت شیعه، حمایت از رقابت‌های محلی، شکل گیری کشوری بر اساس سلطه جویی سیاسی -فرهنگی قومی (واینر، هانتینگتون، ۱۳۷۹: ۶۸)، کاهش جمعیت، (میزان و کم و کیف جمعیت، عامل عمده‌ای در قدرت یک واحد سیاسی محسوب می‌شود). (قوام، ۱۳۷۳: ۷۷) از مهم‌ترین تهدیدات امنیت ملی در حوزه سیاسی می‌باشند.

۶-۲- تهدیدات در حوزه اجتماعی:

تهدیدات اجتماعی را به راحتی نمی‌توان از تهدید سیاسی جدا کرد. در روابط بین دولت‌ها، تهدید خارجی مهم در سطح اجتماعی به حمله به هویت ملی مربوط می‌شود. تبادل عقاید و ارتباطات می‌تواند تهدید اجتماعی و فرهنگی مهمی ایجاد کند. (بوزان، ۱۳۷۸: ۱۴۷) پایداری الگوهای سنتی زبان، فرهنگ، مذهب، هویت، رسوم و عرف ملی، تبعیض سیاسی و یا حتی جنگ داخلی، افزایش اختلافات قومی و مذهبی، تهدید امنیت اجتماعی، تهدید اندیشه‌ها و رویه‌هایی که به افراد به عنوان عضو یک گروه اجتماعی هویت می‌بخشد. حمله به هویت ملی، تهاجم بیگانگان علیه زبان، مذهب و فرهنگ، پخش برنامه‌های متعارض با استراتژی و اهداف، تهیه و پخش نشریات و اعلامیه‌های تبلیغی، آلوده نمودن بسترهای فرهنگی، جذب، آموزش و به کارگیری نیروهای مستعد و جوان در راستای فعالیت‌های فرهنگی، تبلیغی، تشدید فشار مجامع حقوقی و بین المللی به بهانه نقض حقوق اقلیت‌های قومی ـ مذهبی، هژمونی رشد جمعیت کردها، استقرار در مناطق مرزی و تعامل با آن سوی مرزها با توجه به اشتراکات قومی، فرهنگی، تاریخی و مذهبی، رواج بی دینی، سکولاریسم، فرقه گرایی، سلفی گری و وهابی گری، سیاسی ـ امنیتی کردن عرصه فرهنگ، فرهنگ قانون گریزی/ ستیزی، تکثر فرهنگی و تعلق و گرایش فزاینده به خرده فرهنگ‌ها، تبدیل شدن فرهنگ سازان

جامعه به سیاسی بازان، پر هزینه بودن فعالیت‌های فرهنگی در جامعه، سرگشتگی، گم گشتگی و از

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.1.5.0]

خود بیگانگی فرهنگی نسل جوان، ناکار آمدی نهادهای تبلیغی، رسانه‌ای در تعریف و ایجاد قالب‌های جاذب و مؤثر برای تبلیغ و ترویج هنجارها و نمادهای فرهنگی، احساس بی عدالتی توزیعی، نابرابری، تبعیض و پیامدهای آن در سطح فردی و اجتماعی، ضعف اعتماد اجتماعی و پیامدهای مترتب بر آن، جذب تحصیل کردگان، نخبگان و روشنفکران، برهم خوردن نظام مدیریتی و افزایش مطالبات اجتماعی، افزایش مهاجرت و شهرنشینی و افزایش مشکلات فرهنگی و هویتی به خصوص در مناطق قومی از تهدیدات امنیت ملی در بعد اجتماعی می‌باشند. (محمدی، ۱۳۸۹)

۶-۳- تهدیدات در حوزه نظامی

کانون تهدیدهای امنیتی هنوز هم تهدید نظامی است. این تهدیدات از نظر بوزان همه اجزای دولت را تهدید می‌کند. (چگنی زاده و همکاران ۱۳۹۶: ۲۶۵) سرازیر شدن تسلیحات به کردستان عراق و تغییر در توزیع قدرت، افزایش منازعات بینا دولتی در سطح منطقه‌ای، تقویت نظامی احزاب و گروه‌های مخالف و مسلح شدن آن‌ها و همچنین انجام اقدامات نظامی علیه چهار کشور دخیل، بسیج نیروهای قومی ناهمگرا، تلاش برای اتصال کانتون های کردی سوریه و اتصال مناطق کردی شرق به غرب فرات و زمینه تشکیل "کریدر کردی"، افزایش رقابت‌های نظامی به خصوص در بعد تسلیحات، صرف هزینه‌های زیاد برای تجهیزات نظامی، افزایش جنگ‌های نیابتی، استقرار پایگاه‌های آمریکا، غرب و اسراییل پیرامون این کشورها، امکان طراحی و هدایت عملیات‌های نظامی و تروریستی در داخل کشور، پادگانی و نظامی شدن منطقه، جنگ مسلحانه و تهدید مرزها، تردد و حضور نیروهای تروریستی در کشور، متمرکز نمودن توان نیروهای امنیتی، نظامی و انتظامی در مناطق کردنشین، جذب نیروهای جوان و به کارگیری آن‌ها در عملیات‌های نظامی، قاچاق انواع سلاح، تشکیل ارتشی قوی توسط کردها، انتقال پایگاه آمریکایی اینجرلیگ ترکیه به کردستان عراق تهدیدات امنیتی در حوزه نظامی می‌باشند.

۶-۴-تهدیدات در حوزه زیست محیطی

مسائل زیست محیطی یکی از خطرناکترین تهدیدها علیه بقای جوامع بشری می‌باشد. این مسائل با مسائل سنتی امنیت به کلی متفاوت‌اند. در این نوع تهدید معمولاً هیچ دشمنی وجود ندارد و تخریب محیط زیست ناشی از روند عادی امور و مشاغل است. (وایت و دیگران، ۱۳۸۱: ۱۸۵) (وایت و دیگران، "مسائل سیاست جهان"، (۱۳۸۱)، مترجم، سید محمد کمال سروریان، پژوهشکده مطالعات راهبردی) برخی تحلیلگران، امنیت زیست محیطی را " امنیت بنیادین" خوانده‌اند.

برخی دیگر آن را مایه مخدوش شدن معنای راستین امنیت می‌دانند. موضع گیری بقیه نیز عمدتاً

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.1.5.0]

بینابین این دو قرار می‌گیرد. (بوزان, ۱۳۸۶: ۱۱۷) آلودگی هوا، باران‌های اسیدی و آلودگی آب‌ها بدلیل تأسیسکارگاه‌های صنعتی و کارخانجات، آلودگی‌های صوتی، گازهای گلخانه‌ای، کمبود آب شیرین و گسترش خشکسالی (ذاکریان، ۱۳۹۶: ۱۰۹)، بهره برداری بی رویه از منابع طبیعی، آب‌های زیرزمینی و جنگل‌ها و از دست رفتن خاک حاصلخیز و منابع آب، فرسایش خاک و کاهش زمین‌های قابل کشت، از دست رفتن تنوع زیستی، از بین رفتن جنگل‌ها، گسترش صحراها، رشد جمعیت و مصرف گرایی، ضعف شرایط بهداشتی و مهاجرت‌های سیاسی و اجتماعی، حمایت از شیوه‌های ناپایدار تولید، قطع درختان، ساخت پادگان‌ها و پایگاه‌های نظامی و ساختمان سازی و...ایجاد صنایع مونتاژ، ایجاد معادن و گسترش راه‌ها، بهره برداری بیش از حد از ذخایر نفت و گاز، جنگ آب و ایجاد سدهای جدید از جمله بستن آب سدهای دوکان و دربندیخان به روی بغداد از تهدیدات در حوزه زیست محیطی می‌باشند.

۶-۵- تهدیدات در حوزه اقتصادی

بر اساس تئوری وابستگی متقابل، در دنیای معاصر فواید و منافع تجارت و همکاری میان دولت‌ها به شدت از رقابت نظامی و کنترل سرزمین فراتر رفته است. (رنجبر: ۱۳۷۸: ۶۵) هدف امنیتی در این رابطه افزایش سلامت اقتصاد ملی از طریق بهبود نسبی آن در مقایسه با شرایط اقتصاد در گذشته، و بهبود شرایطفعلی آن در مقایسه با دیگر کشورها می‌باشد. همانطوری که "تارو"[1] به خوبی نشان داده است، پایان جنگ سرد از بسیاری جهات باعث شده که رقابت نظامی جای خود را به رقابت اقتصادی بدهد. (ماندل، ۱۳۷۷: ۱۱۵)

تشکیل اقلیم کردستان عراق و اقدامات گسترده حکومت آن برای گسترش مناسبات اقتصادی با کشورهای مختلف جهان و تلاش برای جذب سرمایه گذاری خارجی موجب رونق و شکوفایی اقتصاد آن منطقه شده و فاصله اقلیم کردستان از حیث شاخص‌های اقتصادی را با دیگر مناطق کردنشین منطقه بیشتر نموده است این امر موجب بالا رفتن مطالبات کردها شده است. (حیدری و همکاران، ۱۳۹۷: ۳۴۲) تشدید مشکلات اقتصادی در مناطق کردنشین، کم رنگ شدن نقش کردها در اداره امور کشور و مشارکت آنان در فرآیند توسعه و نوسازی به ویژه در مناطق کردستان، قاچاق انواع کالا، عقب ماندگی کردستان‌ها با توجه به نگاه امنیتی، گرایش منابع اقتصادی به سمت سوداگری تا تولید، رقابت جدی در فعالیت‌های فرودگاهی، پیشی گرفتن در صادرات با عنایت به حمایت کشورهای قدرتمند، جذب سرمایه، رقابت در بخش توریسم و قرار گرفتن اسراییل در هسته اقتصادی منطقه از تهدیدات در حوزه اقتصادی

1. Thurow

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.1.5.0]

می‌باشند. همانگونه که جی گارنر اولین حاکم نظامی عراق بعد از سقوط صدام می‌گوید." مردم کردستان نشان دادند که می‌توانند خود را اداره کنند. شیعیان به رویای ۱۳۰۰ ساله خود رسیده‌اند. ضروری است از رفراندوم ۲۵ سپتامبر کردها حمایت کنیم. باید برای جلوگیری از تهدیدات ایران علیه اقلیم و اروپا یک پایگاه موشکی ایجاد شود. اگر استراتژی ما همپیمانی کرد- اسراییل باشد می‌توانیم از هژمونی ایران جلوگیری کنیم. ما به کمک اقلیم می‌توانیم با تکیه بر کردستان، وابستگی اروپا به انرژی روسیه را کم کنیم." (basnews. kurdistan) این نشان می‌دهد که دشمن در ابعاد مختلف این کشورها را مورد تهدید قرار می‌دهد.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.1.5.0]

۷- نتیجه گیری:

علی رغم انحلال کامل حاکمیت استعماری، درگیری داخلی در جهان سوم هنوز از بین نرفته است، در واقع دشمنی‌های قومی و قبیله‌ای جایگزین سلطه استعماری شده و موضوعی جدی و مطرح در این کشورها، باعث گسترش تنش‌ها و انقلاب در جهان سوم خواهد شد، آنچه مسلم است؛ این است که کردهای ترکیه، ایران، عراق و سوریه همیشه بدنبال خودمختاری و در نهایت استقلال و تشکیل کشوری مستقل کردی، تحت عنوان کردستان بزرگ بوده‌اند. در این بین کردها هر یک از این کشورها تلاش نموده‌اند، حداقل در همان کشوری که هستند مستقل شوند، تا شرایط برای وحدت بزرگتر فراهم آورند.

بنابراین در هر برهه زمانی، با ضعیف شدن قدرت حکومت مرکزی هر یک از این کشورها، کردها با تکیه و امید بر حمایت خارجی تلاش مضاعف نموده‌اند تا به خودمختاری و استقلال دست یابند. نتیجه حاصل از این تحقیق این است که همه پرسی استقلال و بدنبال آن استقلال کردستان عراق، امنیت ملی کشورهای ایران، عراق، ترکیه و سوریه را در ابعاد سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی با تهدید جدی مواجه می‌ساخت. بنابراین این کشورها با تاسی به وابستگی متقابل امنیتی برای مهار نمودن تهدیدات همکاری‌های لازم را انجام دادند و مینه شکست این همه پرسی را فراهم کرده‌اند هر چند این شکست به این معنی نیست که کردها دیگر اقدامی نخواهند کرد بلکه به این معناست که کوچکترین غفلت توسط این چهار کشور مجدداً با تلاش کردها با اتکا به قدرت‌های دیگر برای استقلال مواجه خواهد بود.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.1.5.0]

منابع

فارسی

. اسلامی مسعود و علی شمسآبادی، (۱۳۹۷) "عوامل ناکامی همه پرسی جدایی اقلیم کردستان عراق"، تهران، فصلنامه ژئوپلیتیک سال چهاردهم، شماره سوم، پاییز

. بوزان، باری، (۱۳۷۸)، " مردم، دولت‌ها و هراس" تهران، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، پژوهشکده مطالعات راهبردی

. بوزان، باری الی ویور و پاپ دوویلد، (۱۳۸۶)،" چارچوبی تازه برای تحلیل امنیت" تهران، مترجم علیرضا طیب، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی

. بوزان باری و الی ویور (۱۳۸۸)، " مناطق و قدرت‌ها ساختار امنیت بین الملل" تهران، ترجمه رحمن قهرمانپور، پژوهشکده مطالعات راهبردی

. چگینی زاده غلامعلی، حامد عسکری کرمانی، (۱۳۹۶)، " زبان، کنش، امنیت مطالعات امنیتی و مکتب کپنهاگ"، تهران، مرکز مطالعات سیاسی و بین المللی وزارت امور خارجه اداره نشر، چ اول

. ذاکریان، مهدی (۱۳۹۶)، " سازمان ملل متحد و امنیت جهانی"، تهران، انتشارات خرسندی

. رنجبر، مقصود (۱۳۷۸)، "ملاحظات امنیتی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران"، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی، چ اول

. عبداله خانی علی، (۱۳۴۳) " نظریه‌های امنیت مقدمه‌ای بر طرح ریزی دکترین امنیت ملی (۱) "، تهران، موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار معاصر

. قوام، عبدالعلی، (۱۳۷۳)، اصول سیاست خارجی و سیاست بین الملل، تهران، سمت،

. ماندل رابرت، (۱۳۷۷)" چهره متغییر امنیت ملی" ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران،: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی

. مشیرزاده، حمیرا، (۱۳۹۶)، "مبانی نظری تبیین و تحلیل سیاست خارجی" تهران، نشر سمت، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی

. واینر مایرون و ساموئل هانتیگتون، (۱۳۷۹)، "درک توسعه سیاسی"، تهران، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، پژوهشکده مطالعات راهبردی، چ اول

. یحیی هارون، (۱۳۸۵)، " استراتژی اسراییل در خاورمیانه" تهران، مترجم سلیمانی اسدا...، معاونت پژوهشی دانشکده امام باقر (ع)

. پیشه گر، حمید و حجت نکویی، تهران،" بررسی استقلال کردستان و تأثیر آن بر ج ا ایران"، تهران، مرکز بین المللی همایش‌ها و سمینارهای توسعه پایدار علوم جهان اسلام

. حیدری احمد، سید مصطفی ابطحی، حمید احمدی، احمد ساعی مجتبی مقصودی " برگزاری همه پرسی در اقلیم کردستان عراق و تاثیرات آن بر کردهای ایران، (۱۳۹۸)، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی و بین المللی، سال دهم، شماره سی و نهم، تابستان

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-23]

[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.1.5.0]

. صفدری حسین، فصلنامه مطالعات سیاست خارجی تهران، سال سوم –شمارهدوازدهم، بهار ۱۳۹۸
. محمدی، حمیدرضا، حسین خالدی و ندیمه سلیم نژاد (۱۳۸۹)، خودگردانی شمال عراق و تأثیر آن بر حرکت‌های قوم گرایانه پیرامونی" فصلنامه زئو پلتیک–سال ششم، شماره اول، بهار
. دو هفته نامه ایران رصد شماره ۱۲۲ شهریور ۱۳۹۶، تهران، موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار معاصر تهران
. مصاحبه بارزانی مسعود در تاریخ ۱۳۹۰/۱۰/۵ با بخش فارسی صدای آمریکا
. مصاحبه با کارشناسان امور کردی:
. علیزاده علی، ۱۳۹۸
. خمسه، داود ۱۳۹۸
. رمضانی سعید ۱۳۹۸

عربی

. دستور العراق الصادر عام ۲۰۰۵

کردی

. غه فور عه بدوللا، (۲۰۰۵)، "جوگرافیای کوردستان"، اربیل، چاپی چواره م، پشت روژنامهٔ خه بات
. روداو (شبکه تلویزیونی روداروـ۳ مرداد ۹۶)

Baser (2019) Independence referendums and nationalist rhetoric: the Kurdistan Region of Iraq, Third World Quarterly, 40:11, 2016-2034, DOI: 10.1080/01436597.2019.1617631 To link to this article:

David, McDowall, AModern history of TheKurds, Reprinted in 2007 by I.B.Tauris&8 coltd 6 Salem Road,London W2 4BU 175 fifth Avenue, New York Ny10010

Xendan.org/detalinenews.aspx?jimare=33402&babet=1&relat=7234

National Security Strategy 0f the nited States of America -2017-13 https://www.tasnimnews.com/fa/news/1396/03/22/1433877/

https://ir.voanews.com>IRAQ-superme-court

https://fa.wikipedia.org/wiki/

farsi.euronews.com/2017/7/16/barzani-iraq=durdistan-independence-or-bloody-war

www.kurdistan24.net>news

dw.com/fa-ir a-40673545

(www.radiofarda.com>iran-parliament-condemns

www.leader.ir>contant

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.1.5.0]

asmakhanoom230.blogfa.com>post/2
http://www.kurdpress.com/details.aspx?id=167
(https://www.bbc.com/persian/world-features-41305671
http://www.faratab.com/news/1754/
https://www.bbc.com.world41236819
Mehrnews.com/news/news/4062542/
http://porcesh.ir/fa/3189
"Khamenei.ir/news-content?id=36913،Farsi
https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/kurdistan-referendum-kurdish...
http://www.faratab.com/news/6603/
Irna.ir/news/82685549
https://www.bbc.com>persian.wo
https://iranint.com
www.mashreghnews.ir/photo/775343/
www.basnews.com>news.kurdistan
https://www.dw.com>fa-ir>
www.baharnews.ir/news/137481/
rajanews. 214646

به این مقاله این‌گونه ارجاع دهید: DOI: ۱۰.۲۱۸۵۹/priw-۱۲۰۱۰۵
سبحانی، حسن؛ شفیعی، حسن؛ حاجی مینه، رحمت (۱۴۰۱)، «تحلیل مسائل امنیتی بر شکست همه پرسی اقلیم کردستان عراق در سال ۱۳۹۶» فصلنامهٔ پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، س۱۲، ش۱، بهار ۱۴۰۱، صص ۱۳۱-۱۰۷.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-23]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.1.5.0]